

TORPAQ MÜHİTİNDƏ MƏSKUNLAŞAN MİKOKOMPLEKSİN EKOLOJİ FAKTORLARA ADAPTASIYA XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Qasıмова G.Ə., Əliyev İ.Ə.

AMEA-nın Mikrobiologiya İnstitutu
gunel460@yahoo.com

Torpaq müxtəlif canlı varlıqların yaşayış məskəni olub, bioekoloji tarazlıq halının mövcud olduğu bir mühitdir. Ətraf mühitə antropogen təsirin güclənməsi, dolayısı ilə torpaqların degradasiyaya uğramasına, münbitliyin azalmasına və məhsuldarlığın aşağı düşməsinə gətirib çıxarmışdır. Problemə bioloji yanaşma olaraq belə torpaqlarda müxtəlif yem bitkilərinin əkilməsi və becərilməsi effektiv sayılır. Bu baxımdan yem bitkiləri əkilən və becərilən torpaqların mikoloji aspektdən tədqiq olunması aparılan tədqiqat işinin əsas məqsədini təşkil etmişdir.

Tədqiqat ərazisi olaraq Biləsuvar və Saath rayonlarında yerləşən fermer təsərrüfatları götürülmüşdür. Bu rayonlarda yem bitkisi olaraq yoncanın müxtəlif sortları becərilir.

Müəyyənləşdirilmişdir ki, bitki-torpaq sisteminə üzvi maddələrin əmələ gəlməsi və ehtiyat halında toplanmasının həyata keçirilməsində mikroorqanizmlər o cümlədən mikroskopik göbələklər əsas tənzimləyici rolə malikdirlər. Məlum olmuşdur ki, mikromisetlər pH-ın 4,0-5,0 intervalında, daha geniş yayılma spektrinə malik olurlar. Belə göbələklərə: *Penicillium funiculosum*, *P.janthinellum*, *P.verrucosum*, *P.cyclopium*, *P.frequentans*, *Aspergillus flavus*, *Mortierella ramanniana*, *Trichoderma viride*. Bununla yanaşı torpaqda humusun miqdarı nə qədər çox olarsa, onun istilik tutumunun həcmi bir o qədər geniş olar. Belə ki, torpaq mühitində göbələklərin inkişafı üçün temperatur sərhədləri 0°C ilə 55°C arasında dəyişir ki, bu da torpaq göbələklərinin bütün ekoloji qruplarını əhatə edir. Müəyyənləşdirilmişdir ki, tədqiqatların gedişində psixrofil göbələklərdən yalnız *Acremonium strictum*-a rast gəlinirsə, mezofil göbələklərdən *Penicillium frequentans*, *Cladosporium cladosporioides*, *Fusarium sambucinum*, *Mucor hiemalis*-ə təsadüf olunur. Lakin məlum oldu ki, termofil göbələklər kifayət qədər geniş növ müxtəlifliyi ilə xarakterizə olunurlar: *Aspergillus candidus*, *A.flavus*, *A.fumigatus*, *A.niger*, *A.nidulans*, *A.caespitosus*, *A.conicus*, *A.quadrilineatus*, *A.terreus*, *A.janus*, *Alternaria alternata*, *Penicillium chrysogenum*, *P.egyptiacum*, *P.funiculosum*, *Chaetomium thermophile*, *Sporotrichum thermofila*, *Talaromyces emersonii* və s.

Eyni zamanda torpaq mühitində rütubətliyi 60-70% arasında olması mikromisetlərin inkişafı üçün əlverişli sayılır. Belə ki, rütubətliyi səviyyəsindən asılı olaraq torpaqda mikromisetlərin hidrofily, mezofily və xerofily qruplarına rast gəlinir. Bu göbələklərə *Aspergillus candidus*, *A.glaucus*, *A.repens*, *Alternaria alternata*, *Fusarium oxysporium*, *Rhizopus nigricans*, *Ophiobolus graminis*, *Penicillium funiculosium*, *Ulocladium botryosum*,

Verticillium albo-atrum və s.göstərmək olar.

Beləliklə, torpaqda ekoloji faktorların kifayət miqdarda olması nəinki becərilən yem bitkilərinin normal inkişafına, eyni zamanda mikromisetlərin morfogenezinə, sporulyasiya prosesinin intensivliyinə, göbələk sporlarının cücərməsinə, mitselilərin aktiv böyüməsinə, reproduktiv orqanların sürətli əmələ gəlməsinə münbit şərait yaradır. Bu isə həm becərilən yem bitkilərinin, həm də mikromisetlərin məhsuldarlıq prosesinin tənzimlənməsini şərtləndirən əsas arqumentlərdən hesab olunur.